

Megemlékezés a 25 éve elhunyt Szénássy Barna matematikatörténész professzorról

Commemoration of the professor of mathematics historian Barna Szénássy, who died 25 years ago

dr. OLÁH-GÁL Róbert

Sapientia Egyetem, Csíkszeredai Kar

ABSTRACT

In November of this year, Barna Szénássy, perhaps one of the greatest and most famous Hungarian mathematical historians, died 25 years ago. Barna Szénássy (Uzhhorod, December 11, 1913 - Debrecen, November 12, 1995) mathematician, historian of science, university professor. The first really important and essential question is whether I can say something new about Barna Szénássy, ANDRÁS PRÉKOPA: The life and work of Barna Szénássy, the historian of Hungarian mathematics, published in 2005 in the „Természet Világa”! That most accurate article to date was written to commemorate the 10th anniversary of the death of Professor Prékopa Barna Szénássy. Then there was also a commemorative scientific conference to which I was also invited, but I had no way to go.

KIVONAT

Az idén novemberben lesz 25 éve, hogy elhunyt Szénássy Barna, talán az egyik legnagyobb és legnevesebb magyar matematikatörténész.

Szénássy Barna (Ungvár, 1913. december 11. – Debrecen, 1995. november 12.) matematikus, tudománytörténész, egyetemi tanár.

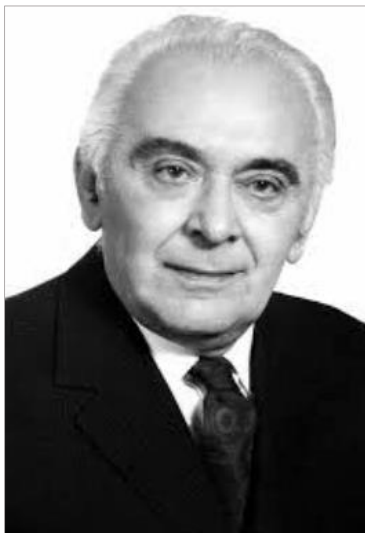
Az első igazán fontos és lényeges kérdés, hogy tudok-e újat mondani Szénássy Barnáról, PRÉKOPA ANDRÁS „A magyarországi matematika történése, Szénássy Barna élete és munkássága” című, 2005-ben a Természet Világában megjelent cikkéhez képest? Azt az eddigi legalaposabb cikket Prékopa professzor Szénássy Barna halálának 10. évfordulója megemlékezésére írta.

Válaszolva a felvetett kérdésre azt hiszem, hogy tudok néhány olyan adatot mondani, amely nem szerepel Prékopa professzor alapos és átfogó tanulmányában. Ez pedig Szénássy Barnának Csíkszeredában töltött néhány hónapjáról szól, amikor 1944-ben Zsögödön állomásozott a szakaszával. Előadásomban személyes emlényeimet szeretném elmondani, a személyes találkozásaimról szeretnék szólni. Olyan tényeket és emlékeket idézek, melyeket igazán csak egy előadásban lehet elmondani.

Kulcsszavak: Szénássy Barna, matematikatörténet, Prékopa András, Segner János, Martinovics Ignác

1993-ban kerestem fel a debreceni lakásán és utána 2-szer vagy 3-szor voltam még a vendége. Alig tudhatja valaki, hogy Szénássy Barnának csíkszeredai emlékei is voltak, mert 1944-ben, a magyar hadsereg főhadnagyaként itt állomásozott szakaszával. Ezeket az emlékeket is elmesélte nekem és megkért, hogy keressem meg az akkor még Csíkszeredában élő Frank-család leszármazottjait. Ugyanis 1943-44-ben az ifjú hadnagy, Csíkszeredában Frank Miklós mérnök lakásában volt elszállásolva. (Egy alkalommal a feleségem, rádiós újságíró is elkísért, azzal a szándékkal, hogy interjút készít a professzorral. Sajnos Szénássy Barna ezt a beszélgetést visszautasította. Sajnos! Mert ez lett volna életének talán egy utolsó interjúja, és ráadásul a hangja is szépen megőrződött volna. Szokszor a szerénység is lehet hátráltatója a művelődéstörténetnek.)

Előadásomban kitérek Szénássy Barna személyes véleményére, néhány érdekes matematikatörténeti kutatásokat illetően. Szerintem Szénássy Barna egyik legnagyobb és legkevésbé ismert „felfedezése” Martinovics Ignác kéziratának megtalálása a leningrádi könyvtárban. Ugyanis ezzel nem csak a matematika-történetnek tett nagy szolgálatot, hanem az egyetemes magyar történelemnek is. Mert ez által jobban megismerhetjük Martinovics Ignác igazi tudósi habitusát.

Szénássy Barna
(Ungvár, 1913. december 11. – Debrecen, 1995. november 12.)
matematikus, tudománytörténész, egyetemi tanár.

Természetesen nagyon értékes iskolateremtő munkássága, mert Dávid Lajos munkásságának méltó utóda volt! (Nem írom le, de szóbeli előadásomban el fogom mondani személyes véleményét Professzora, Dávid Lajos munkásságáról.)

Könyvei:

1. Bolyai Farkas infinitézimális gondolatai, doktori értekezés, Debrecen, 1937. Fischer ny. 34 p. (Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Matematikai Szemináriumából 13.)
2. Vázlatok a magyar matematika újkori történetéből – a matematikai szakkörök számára – Bp., 1953. Tankönyvkiadó, 68 p. (Középiskolai szakköri füzetek)
3. Kónig Gyula (1849–1913), Bp., 1965. Akadémiai Kiadó, 142 p.
4. A magyar matematika története, Ribnyikov, K. A.: A matematika története c. mű függeléke, Bp., 1968, 1974. Tankönyvkiadó, 443–470 p.
5. A magyarországi matematika története (a legrégebb időktől a 20. század elejéig), Bp., 1970. Akadémiai Kiadó, 381 p. Utánnomás, 1972. 2. kiad. 1974.
6. Bolyai Farkas (1775–1856), Bp., 1975. Akadémiai Kiadó, 157 p.
7. Bolyai János, Bp., 1978. Akadémiai Kiadó, 196. p. (A múlt magyar tudósai)
8. Kónig Gyula, Bp., 1983. Akadémiai Kiadó, 177. p. (A múlt magyar tudósai)
9. János Bolyai: Appendix, the theory of space, with introd., comments by Ferenc Kárteszi. Supplement by - Bp., Akadémiai Kiadó – Amsterdam, North Holland Publ. Comp. 1987. 220-239 p.
10. A Matematikai Tanszékcsoport (1635–1945), Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karának története 1635–1985 c. kiadványban, társszerző: Császár Ákos, Bp., 1991. ELTE, 161–180 p.
11. History of mathematics in Hungary until the 20th century, Bp., Akadémiai Kiadó – Berlin, Springer Verl. 1992. 370 p.

Itt még kiemelek néhány kimagasló eredményt Szénássy Barna munkásságából:

Kerekes Ferenc (1784-1850) a Debreceni Református Kollégium tanára volt és egyik nevezetessége, hogy a komplex számok megalapozására vonatkozó, 1843-ban kiírt lipcsei pályázat

pályadíjának a felét elnyerte. A díjra mindkét Bolyai pályázott, és János műve megérdemelte volna a teljes díjat is, ám a bírálóbizottság nem értette meg munkáját. Itt tennék egy szubjektív megjegyzést: Ha nem lett volna ez a pályázat és, ha a Bolyaiak nem pályáztak volna, valószínű, hogy Kerekes Ferencről sem tudnánk. Mindamellett Szénássy Barna szerint Kerekes műve nem volt érdektelen.

Segner András (1704-1777) neve a Segner-kerék révén lett közismert, ám matematikusként is nemzetközi hírévé vált. Az is világhírévé tette, hogy Immanuel Kant: A tiszta ész kritikája című halhatatlan művében Segner matematikai tankönyveire hivatkozik, és névszerint említi Segnert.

Jól ismert a Descartes-féle előjelszabályra adott bizonyítása és a Pi értékének közelítő meghatározására vonatkozó dolgozata. Segner tankönyveit széles körben használták.

Martinovics Ignác (1755-1795) is ismertebb a magyar jakobinusok kivégzett vezetőjeként, mint matematikusként. Pedig matematikai munkássága is jelentős. Eredményeit főként az egyenletekről írt könyvében publikálta. A budai egyetemhez pályaműként benyújtott dolgozatát, amely a körre vonatkozó tételeket tárgyalja, Szénássy bravúrosan, összeköttetései révén szerezte meg egy leningrádi könyvtárból, majd külön értekezést írt róla.

Szénássy Barna kedvenc témája Kőnig Gyula élete és munkássága. Kőnig (1849-1913) a magyarországi matematikának nagyon fontos alakja. Ő volt az első - Bolyai Farkas után -, aki az Appendix jelentőségét teljes egészében megértette. Tervezte, hogy első, kritikai megjegyzésekkel ellátott kiadását is elkészíti. Ez sajnos nem valósult meg. Kőnig azonban behatóan foglalkozott a témával, s a hiperbolikus geometria egy modelljét is megfogalmazta. Szénássy könyvet is írt róla, mely két kiadásban jelent meg, 1965-ben és 1975-ben. A könyvnek az a legérdekesebb része, amelyben Kőnig Gyula matematikai logikai és halmazelméleti munkásságát ismerteti.

Ha a Sors megadta volna nekem még azt a lehetőséget, hogy erről a témáról elbeszélgessek Prékopa András professzorral, akkor azon a témán jó éretelemben elvitatkoztam volna Prékopa professzorral, hogy nem Farkas Gyula volt az aki „meghívta” Kolozsvárra a nagyokat: Schlesingert, Fejé Lipótot, Riesz Frigyes, Klug Lipótot, Haar Alfrédot, hanem Réthy Mór és az erdélyi toleráns szellemi élet! Tehát Réthy Mór volt az iskolateremtő. És azt hiszem ezt Prékopa András elfogadta volna, mert Ő kijelentette, hogy Réthy az Ő matematikai ükapja.

Miért tekinti Prékopa professzor Réthyt matematikusi ükapjának?

Matematikus atyja Rényi Alfréd volt.
Rényinél doktorált és Rényinek volt a tanársegédje.
Matematikusi nagyapja Riesz Frigyes volt,
akinél Rényi doktorált.
Matematikusi dédapja Vályi Gyula volt,
mert Riesz Frigyes Vályinál doktorált.
Matematikusi ükapja Réthy Mór volt,
mert Vályi Réthy Mórnál doktorált!

Erről Szénássy Barna professzorral is szívesen elbeszélgetnék. Azt hiszem, hálás lehetek a Sorsnak, hogy Szénássy Barna professzoról személyes emlékeim maradtak!
Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

IRODALOM

PRÉKOPA ANDRÁS: A magyarországi matematika történése, Szénássy Barna élete és munkássága, Természet Világa, 136. évfolyam, 7. szám, 2005. július.